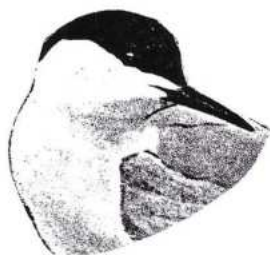

Handhaven sterns zich langs de kust?

HELLA BOSCH

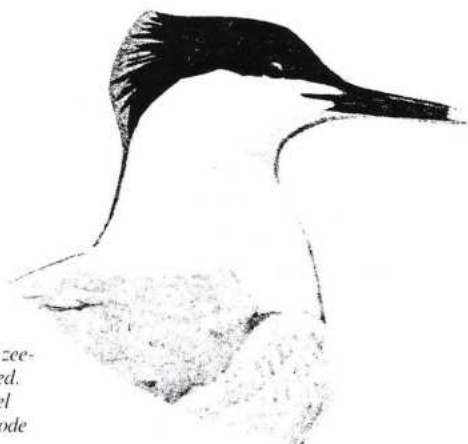
In Nederland broeden slechts betrekkelijk weinig zeevogels. Van hen zijn het vooral enkele soorten meeuwen en sterns, die hier kolonies hebben. Het broeden in onze streken verloopt echter niet zonder problemen. Aanzienlijke schommelingen in aantallen vogels hebben zich bij herhaling voorgedaan. Een algemene tendens tot achteruitgang overheerst. Tijdens een symposium over wetlands en watervogels, gehouden in september 1988 in Wageningen, werd aan dit verschijnsel aandacht besteed.

De publikatie hierover vormde de aanleiding tot dit artikel, waarbij we speciaal onze aandacht richten op de situatie met betrekking tot de langs onze kust broedende sterns: de zee-sterns.

Visdief

In tegenstelling tot meeuwen, die alleseters zijn en zich zo nodig tevreden stellen met welvaartsresten van onze maatschappij, zijn sterns meer gespecialiseerd in bepaalde voedselsoorten. Zij zijn daardoor sterker afhankelijk van wat de zee en in sommige gevallen de binnenwateren te bieden hebben. Zij zijn het dan ook, die meer risico's lopen bij een achteruitgang van de kwaliteit van hun foerageergebieden. Verder speelt ook de aanwezigheid van geschikte broedgebieden een rol bij het voortbestaan van de sterns. Maar eerst iets meer over de sterns zelf.

Grote stern

Figuur 1: De vier zee-sterns in zomerkleed. Visdief; rode snavel met zwarte punt; rode poten.

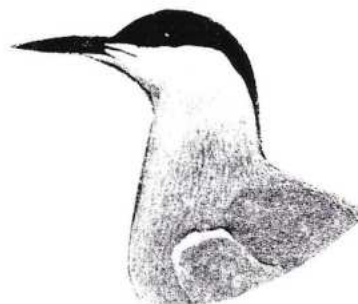

Dwergstern

Sierlijke vlucht

Wanneer je een meeuwachtige vogel in een sierlijke vlucht boven het water ziet zweven, een moment ziet "bidden" en vervolgens omlaag schieten om na een snelle stootduik met een visje dwars in zijn bek weer op te vliegen, dan heb je vrijwel zeker met een stern te doen. Sterns zijn vogels, die vergeleken met meeuwen, veel slanker van bouw zijn en smallere vleugels hebben. Hun snavel is dunner en puntiger. De staart is zwaluwachtig gevorkt. Kop en nek zijn bedekt met een zwart kapje, dat in de winter gedeeltelijk wit wordt.

Van de ruim tien soorten Zeesterns in Europa broeden er vier in Nederland, namelijk de Grote stern, de Noordse stern, de Dwergstern en het Visdiefje. Hun verspreidingsgebied in ons land is te zien in figuur 2.

Noordse stern

Lange afstandsvliegers

Sterns zijn door hun bouw bij uitstek geschikt om lange afstanden af te leggen. Het zijn dan ook alle trekvogels, die de winter doorbrengen in West-Afrika of nog zuidelijker. De beste vlieger onder hen is de Noordse stern, die van pool tot pool vliegt en jaarlijks wel zo'n 40.000 km kan afleggen.

De sterns keren in april en mei terug naar de broedplaatsen. Zij kiezen daarvoor het liefst rustige gele-gen zandplaten, schorren en schelpenrijke stranden in de kustgebieden, zonder of met een slechts lage vegetatie. De Visdief neemt ook genoeg met plaatsen bij of omgeven door zoet water, meer het binnenland in.

Broedgewoonten

Sterns broeden in kolonies, die soms zeer groot van omvang zijn. De vogels zitten dan pal op elkaar (Grote stern) of ze vormen kleinere, wat meer verspreide groepen (Dwergstern). Dikwijls broeden verschillende soorten in elkaars buurt. Visdief en Noordse stern worden aan de kust vaak samen op dezelfde terreinen aangetroffen. Kokmeeuwen en Grote sterns zijn nogal eens elkaars burens, maar de Dwergstern zoekt liever een plek op enige afstand van de anderen op.

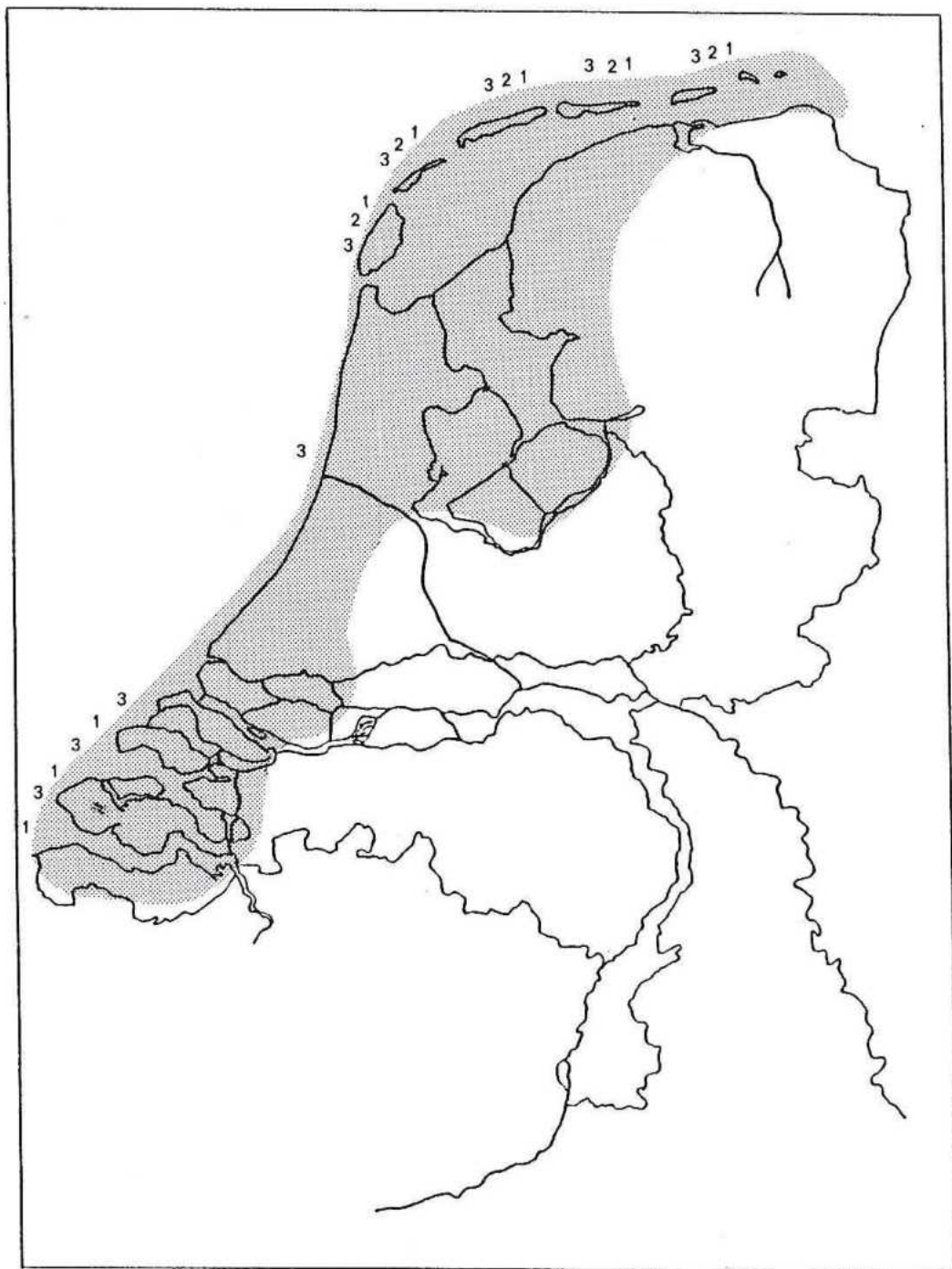
Sterns maken niet veel werk van hun nest. Vaak wordt al volstaan met een klein ondiep kuiltje in de grond. Soms wordt dit nog bekleed met wat plantestengels of stukjes schelp. Zo'n nest is voldoende om de twee à drie eitjes te bevatten. Door hun kleur en tekening vallen die in de omgeving nauwelijks op. Na ongeveer drie weken komen de eieren uit. Enkele dagen later, of na een paar weken, afhankelijk van de soort, scharrelen de jongen alleen of in groepjes in de kolonie of langs de kust rond, nauwlettend in de gaten gehouden door hun ouders, die hen feilloos tussen hun soortgenoten weten te herkennen.

Voeding

Het voedsel van de sterns bestaat uit vis, kreeftachtigen en soms insecten, die zij stootduikend of in scheervlucht bemachtigen. De Grote stern jaagt graag op zandspiering en kan daarbij vissen tot wel 20 cm. aan. Het Visdiefje voedt zich ook met visjes en insecten uit zoetwatergebieden.

Sommige sterns verwijderen zich een heel eind van de kolonie om voedsel te zoeken. Zo is de Grote stern op wel 35 km. afstand van zijn broedgebied vissend aangetroffen.

Figuur 2 : Een globaal overzicht van de voornaamste broedgebieden. Visdief (raster) Dwergstern (1) Noordse stern (2) Grote stern (3)

Het verzamelen van voldoende voedsel voor hun jongen kan een hele krachttoer voor de ouders zijn. Als de ouders niet sterk genoeg of of het foerageren te veel tijd kost, zijn de overlevingskansen van hun jongen gering.

Predatie

Kokmeeuwen, en in mindere mate Zilvermeeuwen en Scholeksters, zijn notoire belagers van de sterns. Zij roven graag eieren of proberen een jong te pakken te krijgen. Tegen landroofdieren zijn de sterns doorgaans goed beschermd door de keuze van hun broedplaatsen, die omringd zijn door water of door moeilijk begaanbaar terrein.

De trek

Als de jongen vliegvlug zijn, in juli, verlaten de sterns de broedgebieden. Sommige gaan al op weg naar hun winterkwartieren, andere zoeken eerst nog visrijke verblijfplaatsen in de buurt op. Zo kan je op veel plaatsen langs het Noordzeestrand grote groepen volwassen sterns zien, gevolgd door hun luidruchtig bedelende jongen.

In augustus bereikt de trek voor de meeste vogels zijn hoogtepunt. Aan de Zuidhollandse kust zijn dan bijvoorbeeld 's avonds grote groepen Visdiefjes waar te nemen, die bij duizenden per uur voortbijtrekken. In september en oktober, wanneer de Grote sterns vertrekken, vermindert het aantal sterns snel.

Overlevingskansen

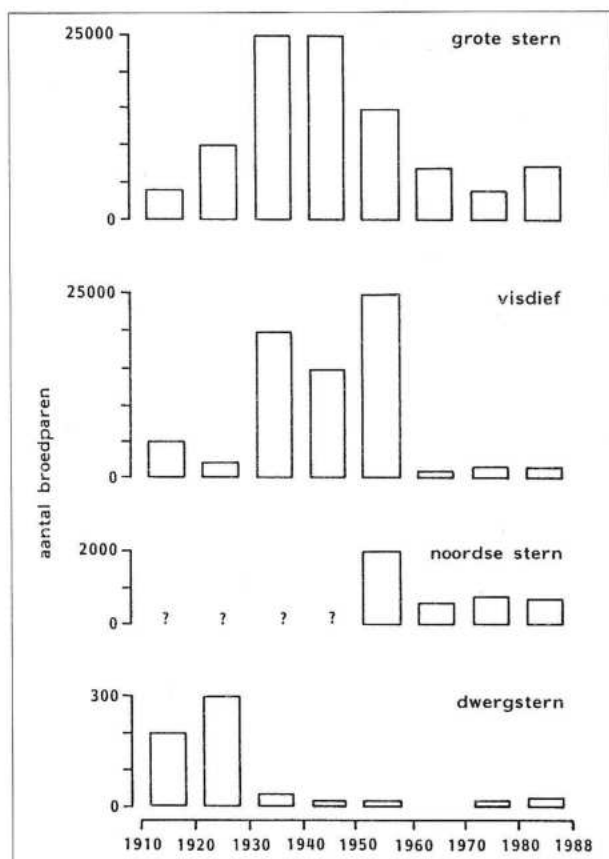
Behalve het Visdiefje, dat door broedplaatskeuze en grotere spreiding over het land minder kwetsbaar is, staan alle hier broedende zeesterns op de nationale lijst van met uitroeiing bedreigde of speciaal bedreigde of speciaal gevaar lopende vogelsoorten (volgens de E.G.-Vogelrichtlijn).

De aantallen van de Grote stern, het Visdiefje en mogelijk ook de Noordse stern waren in het begin van deze eeuw klein. Dit kwam o.a. door het in die tijd op grote schaal rapen van eieren en het afschieten van volwassen vogels, waarvan men de veren graag als versiering op hoofddekseels gebruikte. Na het afnemen van deze gewoonten volgde een periode van herstel voor deze soorten. Voor de Dwergsterns was de situatie anders. Zij waren aanvankelijk juist vrij talrijk, maar namen door nog onbekende oorzaak na 1930 sterk in aantal af.

In de jaren zestig deed zich bij alle soorten een forse achteruitgang voor, veroorzaakt door uitgebreide giflozingen in het Waterweggebied. Dit had m.n. ook voor de sterns catastrofale gevolgen. Het aantal broedparen van de Grote stern daalde van 25.000 à 40.000 per jaar in de periode 1940-1956 tot 800 in 1965. Van de Dwergstern met 1000 broedparen in de eerste helft van deze eeuw waren er in 1965 nog maar 50 paar over en ook de Noordse stern en het Visdiefje hadden sterk te lijden van deze verontreinigingen.

Herstel is nadien wel opgetreden, maar het peil van voor die tijd is nog door geen van de soorten gehaald. Zo bedroeg het aantal broedparen van de Grote stern in 1983 ca. 9100; van de Noordse stern in 1986 ca. 1400 à 1500; van de Dwergstern in 1983 ca. 300 en van het Visdiefje in 1987 naar schatting 15.000 à 19.000.

Onderzoek op het eiland Griend heeft uitgewezen dat het herstel van de Grote stern beter verlopen is dan van het Visdiefje en de Noordse stern, die min of meer konstant in aantal zijn gebleven (zie figuur 3). Vermoedelijk hebben zij, meer dan de Grote sterns, te lijden van roof en voedseltekort.

Figuur 3 : Maximum aantal broedparen per periode van 10 jaar van Grote stern, Visdief, Noordse stern en Dwergstern op het eiland Griend in de Waddenzee in de 20e eeuw.

Oorzaken voor achteruitgang

Naast voedselproblemen spelen ook zaken als het verloren gaan of ongeschikt worden van broedplaatsen bij het voortbestaan van de sterns een belangrijke rol. Sterns hebben behoefte aan rustige broedplaatsen met weinig vegetatie. Door het opdringen van industrie en bebouwing, recreatie en werkzaamheden in het kader van de zeeweringsfunctie van de duinen zijn belangrijke broedplaatsen verloren gegaan. Zo heeft bijvoorbeeld indertijd het natuurreservaat De Beer bij de Nieuwe Waterweg, waar veel Dwergsterns broedden, het veld moeten ruimen voor de industrieën van het Rijnmondgebied. Voor de sterk toegenomen strandrecreatie zijn inmiddels alle stukken strand ontsloten en door aanleg van wegen en paden door de duinen is het broedgebied steeds meer versnipperd. De vogels zijn hierdoor teruggedrongen naar een beperkt aantal broedplaatsen, wat hen nog kwetsbaarder maakt. Zo verdwenen in het Randstadgebied de Visdief uit de duinen en de Dwergstern van het strand en de zeereep door de toegenomen ontsluiting van de

recreatie en het steeds rigoureuzer vastleggen van de duinen.

Gelukkig doen zich soms elders wel weer nieuwe mogelijkheden voor. Zo heeft de Dwergstern in het Deltagebied andere broedgelegenheden gevonden. Ook zijn de vogels zelf soms zeer vindingrijk, wat mag blijken uit een voorbeeld van Visdieffjes, die als broedgebied het omheinde afvalterrein van een papierfabriek uitkozen, een plek met een geschikte ondergrond voor hun nesten en voldoende rust om hun jongen groot te brengen.

Aktie

Het zal duidelijk zijn, dat er ondanks enkele positieve ontwikkelingen, toch nog veel zal moeten gebeuren om broed- en voedselgebieden van de sterns veilig te stellen.

Om te beginnen dienen de nog resterende broedgebieden van verstoring gevrijwaard te blijven. Bij plannen voor uitbreiding van woon- en industriegebieden moet het natuurbehoud een hoge prioriteit krijgen. Te veel ging al verloren. Voor verruiming van recreatiemogelijkheden zal ook naar andere gebieden dan strand en duin gekeken moeten worden gezien het belang hiervan voor de vogelstand en m.n. de sterns.

Een nog gekompliceerder probleem is de vermindering van de verontreiniging van de kustwateren. Zowel op nationaal als internationaal gebied valt er nog heel wat te regelen om de voedselsituatie voor de sterns weer op peil te krijgen en houden.

Alleen wanneer we erin slagen om meer aandacht te krijgen voor deze problemen, zullen de sterns zich op een acceptabel niveau kunnen handhaven.

Literatuur

- OSIECK, E.R., 1986. Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland. Hooiberg, Epe.
- SPAAN, A.L. (red.), 1989. Wetlands en watervogels. Pudoc, Wageningen.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. Jellema, Almelo.
- VOGELWERKGROEP AVIFAUNA WEST-NEDERLAND, 1981. Randstad en broedvogels. Gianotten, Tilburg.
- PETERSON, R.T. e.a., 1984. Petersons vogelgids. Elsevier, Amsterdam.
- HEINZEL, H. e.a., 1973. De Europese vogels in kleur. Elsevier, Amsterdam.
- STASTNY, K., 1987. Watervogels. Thieme, Zutphen.
- JONSSON, L., 1977. Vogels in hun eigen omgeving. Wad en kust. Thieme, Zutphen.

Visdief (baltsend) (foto: René van Rossum).

